

Т. Т. КОВАЛЬЧУК,
*професор, доктор економічних наук,
заслужений діяч науки і техніки України
(Київ)*

БІДНІСТЬ ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ — ДРАМАТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ

Проаналізовано надзвичайно гостру й актуальну проблему хронічної бідності працюючого населення. Охарактеризовано аномальну антисоціальність економічної політики держави. Основну увагу приділено пошуку базових засад для усунення штучного зубожіння працюючого населення.

Ключові слова: заробітна плата (погодинна, мінімальна, середня), бідність працюючої родини, політика “соціального номіналізму”, боротьба за виживання.

T. T. KOVAL'CHUK,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Honored Worker of Science and Technique of Ukraine
(Kyiv)*

POVERTY OF THE WORKING POPULATION IS THE DRAMATIC REALITY OF UKRAINE'S PRESENT LIFE

The extremely sharp actual problem of chronic poverty of the working population is analyzed. The anomalous antisociality of state's economic policy is characterized. The main attention is paid to the search for basic principles for the elimination of the artificial misery of the working population.

Keywords: wages (hourly, minimal, mean), poverty of the working family, policy of “social nominalism”, struggle to survive.

Конституційна вимога щодо перетворення України на соціальну державу, незважаючи на наявні потенціальні можливості, так і не реалізувалася. Навпаки, уже традиційно здійснюється політика “соціального номіналізму”, яка генерує цинічну експлуатацію працездатного населення. Упродовж усіх років державної незалежності бідність працюючого населення не зменшувалась, а наростала. Нині вже сформовано передумови спадкоємного зубожіння. У структурі витрат на одиницю виробленої продукції заробітна плата з року в рік падала і нині дорівнює 8–9%. У країнах ЄС, до стандартів якого Україна прагне долучитися, цей показник сягає 40–45%. Якщо в цивілізованих країнах через заробітну плату відбувається оборот понад 60% ВВП, то в Україні – менше 30% ВВП [1].

За межею бідності, яка, відповідно до стандартів ООН, становить 5 дол./день, знаходиться більшість населення України. Проте майже у 60% випадків два члени бідної сім'ї отримують зарплату. Нині щонайменше 10 млн. працюючих громадян

(у тому числі й управлінці) претендують на житлово-комунальні субсидії. Звідси безпрецедентний рівень тінізації та корупції в системі фінансово-економічних відносин.

Регуляторними інструментами, від яких залежить розмір мінімальної заробітної плати, в усіх країнах (і Україна – не виняток) є погодинна оплата і прожитковий мінімум, які в нас неприпустимо занижені. Бюджет-2016 передбачає погодинну оплату на рівні 8 грн. 35 коп., тобто 34 центи. Для порівняння: *погодинна оплата* (в євро) праці у країнах близького та далекого зарубіжжя становить: у Болгарії – 3,7; Румунії – 4,4; Литві – 5,8; Латвії – 6; Греції – 15,6; Німеччині – 31; Франції – 34,9; Данії – 39,5; Бельгії – 40,4; Швеції – 41,9 [1]. В Україні погодинна оплата є меншою на порядок, ніж у Болгарії, та майже у 13 разів – ніж у Румунії, промисловий та економічний потенціал яких значно поступався українському на момент проголошення нами державної незалежності.

Що стосується *прожиткового мінімуму*, то ситуація також є безрадісною. Прожитковий мінімум містить два базових компоненти: 1) вартісне вираження вкрай необхідних фізіологічних потреб людини; 2) набір соціальних, освітніх і духовних цінностей мінімально прийняттого рівня життя. Якщо взяти до уваги, що Світовий банк підняв межу бідності з 1,25 дол. до 1,9 дол. на день (57 дол. на місяць), то Бюджет-2016, у якому прожитковий мінімум передбачений у розмірі 1330 грн., фактично взяв даний критерій за основу, адже місячний прожитковий мінімум у країні становитиме не більше 55 дол., або 48 євро*.

Підтримання прожиткового мінімуму гарантується мінімальною заробітною платою, а також рівнем мінімальної пенсії. Розмір *мінімальної зарплати* в Україні з 01.09.2015 р. становить 1378 грн., або 51 євро. Для порівняння: мінімальна зарплата (в євро), зокрема, в Молдові дорівнює 79; Білорусі – 170; Болгарії – 184; Румунії – 218; Литві – 300; Латвії – 360; Естонії – 390; Польщі – 410; Греції – 683 [1]. Бюджетом-2016 передбачено підвищення мінімальної зарплати для бюджетників і найманих працівників на 12,5%. Дана цифра жодним чином не кореспондує з інфляційною динамікою та реальним знеціненням гривні, а отже, і зарплатних доходів широкого загалу. Національна грошова одиниця впала у провалля суспільної зневіри, знецінившись у 3,8 раза і, відповідно, девальвувала депозити і посилила подальше зuboжіння населення.

Пенсійне забезпечення в Україні також є найнижчим у Європі. Мінімальну пенсію в розмірі 1074 грн. (43 євро) отримують 7,5 млн. пенсіонерів, тобто половина від їх загальної кількості. Тож оподаткування пенсії працюючих пенсіонерів (прецедент у світовій практиці), які вимушені йти у найми, щоб мати можливість оплачувати непосильні тарифи та послуги ЖКГ, є злочином (від українського – чинити зло) нинішньої влади.

Викликають подив явно занижені ставки заробітних плат найвищих посадовців держави. Так, місячна зарплата Президента становить 9229 грн., прем'єр-міністра – 8526 грн., генерального прокурора – 11400 грн., міністра оборони – 18 тис. грн. Неприпустимо низькими (у межах 6 тис. грн.) є зарплатні ставки народних депутатів. Жалюгідні офіційні зарплати державних службовців і чиновників середньої ланки у розмірі 4,5–6 тис. грн. (163–218 євро) провокують неприпустимо низький рівень управлінської відповідальності, небажання висококваліфікованих фахівців повністю віддаватися роботі на державній службі, прийняття і нерідко підтримку тіньових відносин та угод. За таких умов працює принцип “рятуйтеся, хто як може”.

* Розраховано автором.

Так, М. Саакашвілі в одному із своїх виступів з цього приводу саркастично зауважив: “Сьогодні за заробітними платами, які я бачу у чиновників, вони або дійсно святі, або практично всі крадуть”.

Стрімке, щонайменше триразове здешевлення гривні і водночас безпрецедентна цінова волатильність зумовлюють перманентне зубожіння всіх громадян. Неоколоніальна і тому соціально згубна монетарна політика центрального банку є найбільшою загрозою українського сьогодення [2]. За оцінкою професора О. Савченка (колишнього заступника голови правління НБУ, а нині ректора Міжнародного інституту бізнесу), “вклад НБУ в падіння економіки становить щонайменше 70%” [3, с. 7].

Раптовий, без причин перехід НБУ до “плаваючого” обмінного курсу закономірно спровокував: а) розкручування кризи у банківській системі; б) перманентність інфляційно-девальваційних процесів; в) небувале знецінення національної грошової одиниці; г) посилення тягаря обслуговування зовнішнього боргу; д) загрози зубожіння населення внаслідок відсутнього падіння платоспроможності. Таких безпрецедентних адміністративних обмежень, як нині (особливо у валютній сфері), населення країни ще не відчувало. Від непродуманої монетарної політики центрального регулятора постраждали банки, бізнес, широкий загал депозитних вкладників і в кінцевому підсумку держава. Небачене раніше засилля банерів з надписами “оренда”, “терміновий продаж”, порожні приміщення навіть на вигідних за розташуванням (центральных) вулицях великих міст – реалії останніх двох років.

Незважаючи на такі очевидні “заслуги”, зарплати керівництва НБУ встановлено на дуже високому рівні для українських реалій. Так, заробітки голови і членів правління Національного банку на порядок перевищують зарплату Президента і прем’єр-міністра. Директори департаментів НБУ отримують по 96 тис. грн. + 30% премії. І це при тому, що, на моє переконання, саме керівництво НБУ має нести повну відповідальність за фактичний розвал банківської та валютно-фінансової сфери країни, а також фактичне провокування депозитної паніки. На вітчизняних просторах відбулася втрата найціннішого капіталу – довіри населення до банківської системи і в кінцевому підсумку – до владних інституцій. Нині полярність зарплатних показників вражає, адже кожна державна інституція, попри єдину тарифну сітку, розпочала відстоювати відомчі зарплатні інтереси. Як наслідок – у державі запанував зарплатний хаос.

Активна поява різного роду державних регуляторних інституцій і структур, покликаних боротися з найбільш загрозованим злом – тотальною тінізацією фінансово-економічних відносин і корупцією, супроводжується стимулюючою зарплатною політикою. Так, незвично високими є зарплати голови Національного антикорупційного бюро, його заступників, антикорупційного прокурора та інших посадових осіб. На таких самих суб’єктивно-вибіркових принципах формується зарплатна політика в Агентстві з повернення активів, отриманих незаконним шляхом, а нещодавно Президентом України підписано Закон України “Про Державне бюро розслідувань”. Отже, заробітки окремих представників державних структур різного рівня сягнули космічних розмірів порівняно із зарплатами лікарів, освітян, науковців, працівників культури, шахтарів, металургів та інших зайнятих у соціальній і виробничій сферах. Таким чином, у країні “добробут” суспільства, яке має середній рівень заробітної плати, кардинально не змінюється. Бюджетом-2016 середня зарплата в Україні передбачена на рівні 4857 грн. (тобто менше 200 дол.). Знову звично “пасемо задніх”, якщо порівнювати з країнами-сусідами.

Наприклад, середня зарплата в Болгарії становить 750 дол., Білорусі – 959 дол., Румунії – 954 дол., Польщі – 1536 дол. *.

Оцінюючи дану ситуацію, экс-прем'єр-міністр України Є. Марчук наголосив, що в Україні постала зловісна реальність остаточного утвердження в суспільстві жорсткого свавілля політичних олігархів, владно-економічних кланів, корумпованої державної демократії, кримінальних авторитетів. Решта народу перетворюється на злиднених економічно і політично пригноблених пролетарів зразка кінця XIX – початку XX ст. [4, с. 75].

Міжнародна організація праці оцінює рівень соціального захисту зайнятого населення з допомогою індексу Кейтца (співвідношення мінімальної та середньої зарплат на 1 штатного працівника). У розвинутих країнах ЄС даний індекс сягає 60%. В Україні, за нашими підрахунками, він у 3–4 рази менший. Країна, в якій панують неприпустимо низькі нормативи оплати праці навіть для висококваліфікованих працівників, а основний зиск концентрується в корупційно-тіньових схемах, завжди буде бідною.

Офіційна пропозиція щодо того, щоб з коштів зарубіжних донорів доплачувати державним службовцям, які “входять до реформаторських команд відповідних міністерств” (а саме це було підтримано при обговоренні Закону України “Про державну службу”), з одного боку, абсолютизує неоколоніальну залежність “реформаторів”, а з іншого – ще більше посилює нерівність і зарплатний хаос у бюджетній сфері.

Згідно з Меморандумом МВФ “Про економічну та фінансову політику” (підписаний 27.02.2015 р.) і Додатком II “Технічний меморандум про взаєморозуміння”, Міністерство фінансів України надає МВФ *помісячні* дані про фонд оплати праці в державному секторі і *піврічні* – про кількість працівників бюджетних установ та їх заробітні плати. Після будь-якого збільшення зарплати в бюджетному секторі Мінфін зобов'язаний надавати МВФ розрахунки вартості такого підвищення на поточний і два наступні бюджетні роки. Отримуючи дані щодо безпрецедентно малих заробітків населення у бюджетній сфері, МВФ чомусь не реагує на їх неприпустимо низький рівень порівняно з європейськими стандартами.

Стрімке падіння купівельної спроможності населення і платоспроможності малого та середнього бізнесу є найбільш відчутним гальмом для товарного виробництва і сфери послуг. Поряд з цим наростає маргінальне безробіття, до орбіти якого потрапляють молодь, жінки і чоловіки передпенсійного віку. Таким чином, бідність відтворюється в поколіннях і може стати проблемою в майбутньому, оскільки формуються передумови спадкоємної деградації.

Явне недооцінювання висококваліфікованої праці слугує причиною того, що багато працездатних українців, передусім молодь, прагнуть виїхати за кордон. Виявилось, що 76% опитаних випускників українських ВНЗ думають про переїзд в інші країни. Тотальна еміграція молоді та професійної, ініціативної робочої сили працездатного віку зумовлює ситуацію, коли у країні залишається здебільшого деморалізована частина населення, яка перебуває у стані абсолютної бідності.

Коренем слова “бідність” є слово “біда”, синонімічність даних категорій не просто пригнічує, це жахливо принизливе і руйнівне явище. Про які цивілізаційні перспективи можна говорити, якщо ставка вчителя нині становить 1700 грн., а з

* Систематизовано автором.

усіма надбавками – 2600 грн. (105 євро)? *. Зрозуміло, що талановита й амбіційна молодь не зацікавлена опановувати вчительську професію, а це, звичайно, вкрай негативно відбивається на якості освіти у країні.

Економічна наука оперує категорією “абсолютне зубожіння”. Це коли людина (і найгірше – працююча родина) не здатна задовольнити елементарні життєво важливі потреби, до яких відносяться: продукти харчування, одяг, житло, доступна медицина, помірні плати за комунальні послуги, здобуття молоддю освіти і професійної спеціальності, зайнятість молоді, гідна оплата праці. Про неприпустимо низький рівень купівельної спроможності працюючої сім’ї свідчить те, що на придбання нової квартири підуть усі зароблені упродовж працездатного віку кошти. І це у країні з найродючішими землями у світі, працьовитим і підприємливим населенням.

Історія вчить, що головна гарантія прогресу кожної держави – це, передусім, достатній рівень платоспроможності її населення, без чого повне використання притаманних національним інтересам стимулів і механізмів господарювання не можливе у принципі. Нинішня ситуація в Україні підтверджує давню істину: не можна обманути й обійти об’єктивні закони економічного розвитку, тобто ігнорувати людські потреби та економічні інтереси. До речі, цивілізований світ досить принципово відстоює право на гідну оплату праці зайнятого населення та достойне утримання пенсіонерів. Тому абсолютно закономірно, що звання лауреата Нобелівської премії з економіки у 2015 р. отримав професор Принстонського університету А. Дітон “за аналіз споживання, бідності та добробуту”.

Проблема масової бідності населення значною мірою зумовлена мізерними податковими надходженнями до бюджету. Досить відчутним чинником бюджетного дефіциту в країні є недолуга податкова політика. Нині в Україні діє “плоска шкала оподаткування”, тобто абсолютно прийнятна для олігархічного капіталу система розподілу та перерозподілу доходів. Відомий учений-макроекономіст Гжегож В. Колодко (у минулому – міністр фінансів і віце-прем’єр-міністр Польщі) із знанням справи оцінює істинну роль такої системи оподаткування: “Дехто з наших сусідів (йдеться про Україну. – *Т.Т.К.*), у кого економічне словоблуддя взяло гору над здоровим глуздом, уже встиг цю ідею реалізувати. Плоске оподаткування – це не настільки проста ідея, як про це говорять її прибічники (і водночас потенціальні бенефіціари), наскільки простецька, яка обманює непристойно багато людей” [5, с. 46, 47]. Проте в соціально відповідальній державі багаті повинні сплачувати вищі податки, оскільки інакше неможливо привести до рівноваги соціальну систему. Отже, істотні податкові відрахування до державного бюджету з’являться лише завдяки рішучій детінізації та відчутному оподаткуванню доходів великого капіталу, державних монополій і приватних корпорацій (приклад – податкова практика у Скандинавських країнах), а не мізерних пенсій. За інших умов витрати хронічно дефіцитного бюджету на соціальну сферу (освіту, охорону здоров’я, культуру) і надалі розглядатимуться владою, скоріше, як “добродійні пожертви”, а не як перспективні інвестиції в цивілізоване майбутнє країни.

Не заперечуючи в цілому високих зарплат (за мірками української дійсності), зазначимо, що політика оплати праці має базуватися на системних (а не вибірково-точкових) принципах і стандартах. Для початку держава зобов’язана розробити й запровадити системну матрицю оплати праці, яка хоча б мінімально відпо-

* Для порівняння зазначимо, що в “бідній” (за мірками розвинутих європейських країн) Португалії щомісячний заробіток учителя перевищує 1000 євро.

відала європейським стандартам. За інших умов діє негласний принцип – вижити будь-якою ціною, що морально і психологічно калічить людину.

Практику відносин між найманими працівниками і роботодавцем у цивілізованих країнах *регламентує не місячний, а погодинний рівень* мінімальної заробітної плати. Водночас негативним чинником є те, що Україна досі не ратифікувала Міжнародну конвенцію щодо встановлення й неухильного дотримання погодинної зарплати. Якщо виходити з даних вимог, то в Україні мінімальна заробітна плата повинна бути хоча б на рівні 8 тис. грн. (у межах 300 дол.) на місяць. На цьому самому рівні потрібно встановити прожитковий мінімум, який не повинен бути меншим, ніж мінімальна заробітна плата. Водночас середня зарплата повинна становити 25–30 тис. грн. (тобто не менше 1 тис. дол.) *. Звичайно, за цивілізаційними стандартами – це мізерні покращення. Однак тільки так держава започаткує процес повернення заробітній платі втраченої економічної ролі та соціального призначення – основного джерела особистого й суспільного добробуту, який стане визначальним фактором інвестиційного поживлення економіки та соціального оздоровлення суспільства.

Водночас виникає закономірне запитання: звідки брати фінансові ресурси для кардинальних змін у політиці оплати праці зайнятого населення? Відповідь є очевидною. *По-перше*, важливим джерелом збільшення бюджетних доходів є відмова від “плоскої шкали оподаткування”, яка нині діє в Україні. *По-друге*, необхідно жорстко протидіяти практиці ухиляння від сплати податків і дивідендів державними монополіями та великими приватними корпораціями. *По-третє*, виконавчою владою разом з центральним банком мають здійснюватись ефективні заходи щодо детінізації фінансово-грошових відносин, що кожного року позбавляє державний бюджет декількох сотень мільярдів гривень. *По-четверте*, безпрецедентна відкритість українських кордонів, корумпованість митних і контролюючих органів сприяють перманентному впливу фінансового капіталу в офшорні зони.

Перелік резервів поповнення державного бюджету можна продовжувати. Водночас необхідно невідкладно заборонити практику цинічного оподаткування мізерних пенсій працюючих пенсіонерів і банківських депозитів. Стабільні зарплатні доходи будуть відчутним інвестиційним джерелом для національної економіки. А це надзвичайно важливо, оскільки нині українська економіка є недокредитованою, капіталодефіцитною та перебуває у стані хронічного занепаду. Отже, високі зарплати – це, по-перше, значні податкові відрахування, які постійно поповнюватимуть державний і місцеві бюджети; по-друге, відповідні відрахування до Пенсійного фонду, який є повністю дотаційним; по-третє, відчутне оздоровлення морально-психологічного клімату в сім'ях і суспільстві в цілому.

Сьогоднішня фінансова й соціально-економічна криза у країні змушує нас ще раз повернутися до запитання: чи шкідливою є помірна, керована емісія гривні, перш за все, для виробничих галузей з найшвидшим оборотом капіталу, а саме – легкої, харчової та переробної промисловості? Чи, можливо, це реальний інвестиційний ресурс, відчутний імпульс для підтримки аграрного сектору та національної економіки в цілому? У світлі пануючих цивілізаційних тенденцій і світової практики відповідь є очевидною. За справедливою оцінкою академіка В.М. Гейця, Україна “...втратила значну частку промислового потенціалу і без його подальшого нарощування може опинитися серед держав, не здатних самостійно розв'язувати наявні соціальні проблеми в частині як підвищення рівня життя населення, так і використання можливостей реалізації його креативних здібностей” [6, с. 6]. І, як не прикро,

* Пропозиція автора.

однак доводиться констатувати драматичний факт: Україна в останні роки твердо “заземлилася” серед країн “третього світу”.

Досить показовою у цьому сенсі є позиція розвинутих країн, де застосовується так звана “нетрадиційна монетарна політика”, в основі якої лежить активне насичення економіки грошима. В Україні ж, навпаки, всіяко обмежується гривнева маса. Це простежується у сталому обмеженні “живих грошей” та активному використанні їх заміників у формі ОВДП, депозитних сертифікатів тощо. Насправді ж така політика не гальмує динаміку цін, і це переконливо демонструє українська дійсність.

Коефіцієнт монетизації економіки в Україні (співвідношення середньорічного обсягу грошової маси (M2) і номінального ВВП) нині є безпрецедентно низьким і не перевищує 30%. Через це у суспільстві існує колосальна напруженість з гривневим забезпеченням регіонів, підприємств та органів місцевого самоврядування. У країнах ЄС, у США, Китаї, Японії та інших країнах коефіцієнт монетизації утримується на рівні 80–180%. Центральні банки розвинутих країн поповнюють грошима національні економіки. Так, США після кризи 2008–2009 рр. влили у свою економіку 3,6 трлн. дол., а Європейський центральний банк з березня 2015 р. по вересень 2016 р. має намір емітувати 1,1 трлн. євро [7].

В Україні потрібно невідкладно створити цілісну правову базу організації заробітної плати на європейському рівні, таким чином, відновивши її як найбільш важливий життєвий стандарт. Створення робочих місць має органічно порівнюватися з достойною заробітною платою і бути визначальним актуалітетом сучасної доктрини державної політики.

Загальновідомий у цивілізованому світі спосіб боротьби з бідністю – дати людям можливість працювати і гідно заробляти. Якщо населення працездатного віку отримує гарантовані умови для праці та адекватну до проявлених здібностей оплату, то це запорука формування суспільства високого добробуту.

Згідно з об’єктивними законами ринкової економіки, саме масовий платоспроможний попит слугує визначальним “драйвером” для товаропродукуючого виробництва. При цьому важливо зауважити, що при формуванні та практичному запуску зарплатної моделі, яка гарантуватиме зростання доходів і соціальний добробут більшої частини співвітчизників, не є небезпечним навіть двозначний показник інфляції.

І на завершення: важливо дослухатися до світових авторитетів, які досягли феноменальних реформаційних результатів. Так, Л. Ерхард, доповідаючи програму відбудови вцент зруйнованої та пограбованої переможцями Німеччини, у свій час (незрівнянно трагічніший, ніж нині переживає Україна) зазначив: “Якщо ми не прагнутимемо постійно покращувати життєві можливості нашого народу, ми підірвемо цим основу для технічного прогресу, а тим самим вийдемо з кола цивілізованих народів. Тільки розширивши споживання, ми зможемо й надалі брати участь у щасливому та здоровому світовому розвитку” [8, с. 12]. У свою чергу, Лі Куан Ю писав: “До того, як суспільство зможе успішно використати подібну демократичну політичну систему, народ повинен досягти високих рівнів освіти й економічного розвитку, створити значний середній клас, а життя людей повинне перестати бути боротьбою за виживання” [9, с. 489–490].

Міжнародна спільнота визнає і поважає лише ті державні утворення, де демонструються прагнення та спроможність до самоутвердження і цивілізаційного розвитку, а їх жителі націлені та здані захищати базові національні інтереси та пріоритети. Достойне, матеріально й фінансово забезпечене буття працюючого населення є ключовим імперативом з усього можливого переліку.

Список використаної літератури

1. Унковська Т.Є., Демчук Н.І. Чи можливе економічне диво в Україні? // Економіка України. – 2013. – № 12. – С. 4–21.
2. Ковальчук Т.Т. SOS – в Україні неоколоніальна модель валютної політики // Економіка України. – 2014. – № 10. – С. 4–13.
3. Савченко О. Шість куль у лоб українській економіці // Дзеркало тижня. – 2015. – № 48. – С. 7.
4. Марчук Є. Паралельна влада // Українські діалоги. Журнал міждисциплінарних дискусій з питань стратегії розвитку України. – 2015. – Листопад – грудень. – С. 74–76.
5. Колодко Гж. Мир в движеніи. – М. : Магістр, 2009. – 575 с.
6. Гець В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України // Економіка України. – 2014. – № 12. – С. 4–19.
7. Emission politique-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecb.europa.eu/home/search/html/index.en.html?q=Emission%20politic-2016%20>.
8. Эрхард Л. Полвека размышлений: речи и статьи ; [пер. с нем.]. – М. : Наука, 1966. – 606 с.
9. Лі Куан Ю. Із третього світу в перший. Сингапурська історія: 1965–2000 : мемуари ; [пер. з англ.]. – К. : Видавництво Олексія Капусти, 2011. – Т. 2. – 684 с.

References

1. Unkovs'ka T.E., Demchuk N.I. *Chy mozhyve ekonomichne dyvo v Ukraini?* [Is it possible the economic miracle in Ukraine?]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2013, No. 12, pp. 4–21 [in Ukrainian].
2. Koval'chuk T.T. *SOS – v Ukraini neokolonial'na model' valyutnoi polityky* [SOS – the neocolonial model of currency policy can be present in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2014, No. 10, pp. 4–13 [in Ukrainian].
3. Savchenko O. *Shist' kul' u lob ukrains'kii ekonomitsi* [Six bullets to the forehead of Ukraine's economy]. *Dzerkalo Tyzhnya – Week's Mirror*, 2015, No. 48, p. 7 [in Ukrainian].
4. Marchuk E. *Paralel'na vlada* [Parallel power]. *Ukr. Dialogy – Ukr. Dialogs*, Nov.–Dec. 2015, pp. 74–76 [in Ukrainian].
5. Kołodko G. *Mir v Dvizhenii* [Wędrujący Świat]. Moscow, Magistr, 2009 [in Russian].
6. Heyets V.M. *Instytutsiina obumovlenist' innovatsiinykh protsesiv u promyslovomu rozvytku Ukrainy* [Institutional conditionality of innovative processes in Ukraine's industrial development]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2014, No. 12, pp. 4–19 [in Ukrainian].
7. Emission politique-2016, available at: <http://www.ecb.europa.eu/home/search/html/index.en.html?q=Emission%20politic-2016%20>.
8. Erhard L. *Polveka Razmyshlenii: Rechi i Stat'i* [Half a Century of Reflections. Speeches and Articles]. Moscow, Nauka, 1966 [in Russian].
9. Lee Kuan Yew. *Iz Tret'ogo Svitv v Pershyi. Syngapurs'ka Istoriya: 1965–2000* [From Third World to First: The Singapore Story: 1965–2000]. Kyiv, Vydavn. Oleksiya Kapusty, 2011, Vol. 2 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21 вересня 2015 р.
і була оновлена 27 січня 2016 р.